

Hukuk ve Bilimi^(*)

Hayrettin Ökçesiz^(**)

I

T. C. Anayasası'nın 138. maddesinin birinci fıkrasında şu ifade yer almaktadır:

"(Hakimler) Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler."

Hakimler hüküm verirler. Bu hükme nasıl ulaşabiliyorlar? Bu hükmün niteliğinin, içeriğinin, biçiminin, ereğinin, etkilerinin, nedenlerinin ve sonuçlarının "bilimsel" dediğimiz bir sürece ve ilgiye konu olabilmesini, bunlar hakkında edindiğimiz bilgilerin türlü bilimlerin adlandırılmasına ve kurgulanmasına olanak tanıyıp tanımadığını ve koşullarını irdelememiz gerekiyor.

İlk itiraz, bir "Hukuk Bilimi"nin olanaksız olduğudur. Olanaksızlığı ileri sürülen hukuk bilimi bu bağlamda "Jurisprudencia" dediğimiz ve hukuk ya da yukarıdaki hüküm bilgisinin çekirdek alanını oluşturan etkinliktir.

Bir "phronesis, prudentia" (bir hüner, feraset, anlayış) olarak hukuk elbette Aristocu bir bakışla bir "episteme, scientia" (değişmez ve önceden verilmiş bir obje olarak varlığın ilkelere hareketle kazanılan yöntemsel

bir bilgi) değildir. Hukuk dogmatığı, ya da dogmatik hukuk bilimleri biçiminde kullanmaya alıştığımız bu "içtihat" alanı, "ilmi içtihat" ve "kazai içtihat" biçiminde tasnif edilerek ve bir yönüyle paradoks bir ifadeyle, bir "inanç bilimi" olmak özelliğini de taşımaktadır. Hakimin hükmü, bir kazai içtihat alanı olarak, bilimcilerin içtihat alanıyla ilişkide yoğun bir trafiğin yaşandığı bir köprübaşı oluşturmaktadır.

Jurisprudencia'nın bir bilim olup olmayacağı konusunda iki noktada görüşümüzü keskinleştirmemiz gerekiyor⁽¹⁾:

İlki hukuk normlarının yapısal özelliklerinin bilimsel bir etkinliğe olanak verip vermediğidir. Diğerleri ise hukukta egemen bulunan değer yargılarının doğruluk ve yanlışlıklarının yine bir bilimsel etkinliğin konusu olup olamayacağıdır.

Bu irdelemeye henüz geçmeksizin, konusunun değişken olması nedeniyle Aristocu bir bilim anlayışına ters düşen hukuk ve tarih gibi bilgi alanlarının Güneybatı Alman Yenikantçı bilim tasnifince, konusu alanında genel yasalar kuran nomotetik bilimler karşısında, betimleyici idiografik bir bilim olabileceği görüşü de (Windelband) bu bakış

açısına dahil edilmelidir. Ayrıca Habermasçı bir çözümleme ile, değer yargılarının yanlışlanıp doğrulanmalarının konsens kuramı çerçevesinde olanaklı olduğu ve bu olanak ve etkinliğin bilimin özelliklerinden bulunduğunu önceden belirtmelidir. Böylelikle, hukuksal ifadelerin sınanması, konu ve yöntem bakımlarından jurisprudentia'nın bilimselliği, benimsenen bilim kavrayışına göre de tartışılabilir.

II

Biraz sonra sunacağım gibi, konusunun ve yönteminin özelliklerinden dolayı, Özlem'in⁽⁴⁾ "Bilim Felsefesi"ndeki "tarih - toplumbilimleri" açıklamalarından da hareketle, ama bundan ayrıldığı noktaları dikkate alarak belki kendi başına bir "Hukuk Bilimleri"nden söz etmek mümkün görünebilecektir.

Bu savı anlaşılır kılmak için Hukuk Dogmatığı alanında hukukçuların materyallerinin dilsel ve temellendirme yapısını, hukuk normlarından, hukuksal yargı kararlarından ve hukuk yazarlığından örnekler vererek somutlaştırmak istiyorum. Ayrıca yine hukukçuların hukuk dogmatığı alanındaki çalışmalarında izlediği metodolojiyi de, yapılan işin niteliğini daha açık biçimde ortaya koymak amacıyla, ana hatlarıyla sunmak istiyorum:

Hukuk normları, emredici, yetki verici, tanımlayıcı, tamamlayıcı, yorumlayıcı ve ilga edici bir içerik taşıyabilir.

Bu norm türlerine şu örnekleri verebiliriz:

Emredici hukuk normuna örnek olarak, Türk Ceza Kanunu md. 301/2. ve 4. fıkraları:

"Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini, Devletin yargı organlarını, askeri veya

emniyet teşkilatını alenen aşağılayan kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(...)

Eleştiri amacıyla yapılan düşünce açıklamaları suç oluşturmaz."

Yetki verici hukuk normuna örnek olarak, Türk Ceza Kanunu md. 131/ 1. fıkrası:

"Kamu görevlisine karşı görevinden dolayı işlenen hırsızlık, hakaret suçunun soruşturulması ve kovuşturulması, mağdurun şikayetine bağlıdır."

Tanımlayıcı hukuk normuna örnek olarak, Türk Medeni Kanunu md. 19 / 1. fıkrası:

"Yerleşim yeri bir kimsenin sürekli kalmak niyetiyle oturduğu yerdir."

Tamamlayıcı hukuk normuna örnek olarak, Borçlar Kanunu md. 79:

"Borcun yerine getirilmesi için belirlenen süre uzatılmışsa, yeni süre, aksi şart edilmedikçe önceki sürenin bitmesini takip eden birinci günden başlar."

Yorumlayıcı hukuk normuna örnek olarak, Borçlar kanunu md. 75:

"Borcun ifası için bir ayın iptidası veya nihayeti tayin olunmuşsa ayın birinci ve sonuncu günü anlaşılır. Ayın ortası tayin olunmuşsa bundan ayın onbeşi anlaşılır."

İlga edici hukuk normuna örnek olarak, Türk Medeni Kanunu md. 1028:

"17 Şubat 1926 tarihli ve 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi yürürlükten kaldırılmıştır."

Yargıtay ve Danıştay kararlarından hukuk normuna genel olarak birer örnek de şöyledir:

"Bir suçun işlendiği zamanki yasa ile sonradan yürürlüğe giren yasa birbirinden farklı olduğu takdirde sanık hakkında lehe olan yasa tüm hükümlerle"

(*) Muğla Üniversitesi, Felsefe Bölümü'nce 5-7 Ekim 2005 tarihinde gerçekleştirilen "Felsefe ve Sosyal Bilimler" konulu sempozyumda sunulan bildirdir.

(**) Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

(1) Buradaki betimleyici bilgi için bkz. Ulfried Neumann, Wissenschaftstheorie der Rechtswissenschaft, b.y., Einführung in Rechtsphilosophie und Rechtstheorie der Gegenwart, 7. Baskı, hazırlayanlar: Kaufmann / Hassemer / Neumann, Heidelberg 2004, s. 385 vd.

(4) Doğan Özlem, Bilim Felsefesi, İstanbul 2003

riyle birlikte olaya uygulanmalıdır. Her iki yasanın sadece lehe olan hükümleri alıp uygulanamaz. Sanığın lehine olan yasanın belirlenmesinde hürriyeti bağlayıcı ceza esas alınmalıdır.”

(21.2.1994 tarihli Yargıtay Ceza Genel Kurulu Kararı)

“Hakimlere ve savcılara Yargıtay’ca verilen (çok iyi, iyi, orta ve zayıf) notlarının idari bir davaya konu edilemeyeceğine karar verilmiştir.”

(13.3.1995 tarihli Danıştay 5. Dairesi Kararı)

Adnan Güriz bir hukuk normunu şöyle tanımlamaktadır:

“Toplum üyelerinin haklarını ve hukuki ödevlerini gösteren, devletçe belirlenen, sosyal dayanışmayı korumayı ve uyumsuzlukları çözmeyi amaçlayan, kişilerle devlet ve kişilerle kişiler ve devlet organları arasındaki ilişkileri düzenleyen, uyulması devlet tarafından sağlanan ve güvence altına alınan, hiyerarşik bir sistem oluşturan esaslara hukuk kuralı denir.”⁽⁵⁾

Jurisprudentia’nın dünyasını bilimsel içtihat alanında yer alan kaynakları da zikrederek tamamlayalım. Bu kaynaklar, şerhler, sistematik kitaplar, monografiler ve makalelerdir. Bunlar tüm olan ve olması gereken hukuk normlarına karşı kendi amaç ve mantıkları çerçevesinde ışık tutan ve hukuk yazarları tarafından bilimsel oldukları ileri sürülen çalışmalardır.

Bir örnek de böyle bir çalışmadan alarak yapı ve biçimi hakkında bir izlenim edinebiliriz.

Doç. Dr. Yener Ünver’in “Ceza Hukukuyla Korunması Amaçlanan Hukuksal Değer” adlı monografik yapıtından⁽⁶⁾, “İnsan Onurunun Ceza Hukuku

Normlarıyla Korunması” başlığında “Pozitif Düzenlemeler” altbaşlığını taşıyan metni şöyledir:

“Buradaki temel sorun, insan onurunun ceza hukukunca korunan bir hukuksal değer olup olmadığı ve bu değeri koruyan tek tip bir kanuni tipin yaratılıp yaratılamayacağı hususudur.

Bilindiği üzere, İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin 3. maddesi., AY’nın 17/3 ve TCK’nın 243. maddesi işkence eylemini yasaklayarak, insan onuru hukuksal değerini korumayı amaçlamıştır. Hatta AT. Md. 17, insan onuruna aykırı ceza yaptırımını konulamayacağını belirterek, bir yandan hukuksal değerlerin korunmasında kanun koyucuyu uygulanacak yaptırım açısından sınırlandırmış, diğer yandan ise bir hukuksal değer korunması için diğer bir insanın insan onurunun çiğnenmesini önlemeyi hedeflemiştir. Bu açıdan önemli olan bu hükmün gerek kanun koyucunun tasarruflarında gerek mevcut pozitif normların uygulanmasında dikkate alınması büyük önem arz etmektedir.

Birçok yazar, haklı olarak, insan onurunun, hukuksal değerler hiyerarşisinin en üstünde yer aldığı ve bir yönüyle de en üst anayasal ilke olduğu görüşünü savunmaktadır.

Öztürk-Erdem-Özbek’in de ifade ettikleri üzere, insan onuru, bireye bilinçli olma, kendi kaderini tayin etme ve kendisini geliştirip çevresini biçimlendirme yeteneği veren ve kişiliğizliği ortadan kaldıran ruh, manevi güçtür. Özetle, toplum içinde yaşayan bireyin otonomluğu, kendisini geliştirmesi ve özgür tercihleri için gerekli üstün bir

hukuksal değeri olduğunu ifade etmek yanlış olmasa gerektir.

Yine İnsan onuru, hakaret ve sövme gibi eylemlerle ihlal edilebileceği gibi, işkence veya insanlık dışı muamelelerle de ihlal edilebilir ve bu nedenle, hem ulusal ve ulusal üstü alanda hem de çeşitli ihlal modelleri açısından ceza hukuku normları aracılığıyla korunmaktadır.

Alman kanun koyucusu Al. AY’nın 1/1. maddesinde bu kavrama yer vererek, onun ceza hukuku alanında uygulanabilir olduğunu göstermiştir. Ancak bu CK’da “kamusal barış” olarak adlandırılmıştır. Nitekim OLG München de, Al. CK. Prg. 172 anlamında Al. CK’nın 130. paragrafında korunan hukuksal değer münferit bireyin insan onuru olmayıp, kamusal barış olduğunu açıkça vurgulamıştır.

(...)

Bilindiği üzere, insan onuru devredilemez ve dokunulamaz bir hukuksal değer olduğu gibi, aynı zamanda gerek suç tiplerinin yaratılmasında gerek suçlar için öngörülen ceza yaptırımlarının düzenlenmesinde dikkate alınması gereken en önemli değerlerdendir. Bu kavram niteliği gereğince, bireylerin onurunun korunması için kanun koyucuya pozitif normlar sevk etmek yükümlülüğü yüklediği gibi, ceza yaptırımları açısından ise kanun koyucunun yetkilerinin sınırlarından birisini oluşturmaktadır.”

Bu yapıda karşımıza çıkan Jurisprudentia’nın, (F. C. v. Savigny’ye dayanarak, A. Kaufmann tarafından geliştirilmiş) yöntem kuramı ve yorum kuralı da şöyledir⁽⁷⁾:

Kaufmann, Hukuksal yöntemi ilk önce hukuk uygulaması ve hukuk yaratma olarak ikiye ayırmaktadır. Hukuk uygulamasında “Sollen” ve “Sein” ana kavramları yer almaktadır. Sollen’in altında, hukuk normundaki hukuksal kalıbın olaya bakarak ortaya çıkarılması sözkonusudur. Bu yorumdur. Sein’in altında, somut olayın saptanması bulunmaktadır. Yasanın kurgusu maddi olaydaki yasa-olay ilişkisini kurmayı sağlayacaktır. Sollen ve Sein arasında karşılıklı bir “dedüksiyon” bir tünde dengelim sözkonusudur. Bu karşılıklı tünde dengelim yine bir aynızamandalık modunda bir tümevarım ilişkisini de kapsıyor. Karşılıklı uyumluluk ve kıyas da burada sözkonusudur. Kaufmann’ın hukuk tanımı bu ilişkide şöyledir: “Hukuk, Olan ile Olması Gerekenin uyumudur.”

Ayrıca, bu şemada Sollen karşısında yer alan Sein’a ilişik geçerli hukuku bulmada “boşluk doldurma” sözkonusudur.

Bu tanım çerçevesinde dar anlamda bir analogi yani *argumentum a simile* (buna *argumentum a fortiori*, *a maiore ad minus* ve *a minore ad maius* da dahildir), bir karşıtıyla kanıtlama, yani *argumentum e contrario* ve yargıcın özgürce hukuk yaratması yöntemleri bulunmaktadır. Yargıcın serbest hukuk yaratmasında yalnızca uygun hukuk normlarının bulunmaması değil, daha çok bir hukuk kurumunun hiç düzenlenmemiş olması sözkonusudur. Hukukun bu tarz gelişimine teleolojik redüksiyon dediğimiz, yani bir hukuk normunun hatta çekirdek alanının da daraltılması dahildir. İsviçreli hukuk bilgini Eugen Huber’in formülü olan ve Türk Medeni Kanunu’nun 1. maddesinde de

(5) Hukuk Başlangıcı, 10. baskı, Ankara 2005, s.23

(6) Ankara 2003, s. 936 vd.

(7) *Problemggeschichte der Rechtsphilosophie*, b.y.: *Einführung in Rechtsphilosophie und Rechtstheorie der Gegenwart*, 7. baskı, hazırlayanlar: Kaufmann / Hassemer / Neumann, Heidelberg 2004, s. 112 vd.

ifadesini bulan hukuk yaratma yöntemi bu süreci başarılı bir biçimde özetliyor:

"Kanun, sözüyle ve özüyle değiştiği bütün konularda uygulanır.

Kanunda uygulanabilir bir hüküm yoksa, hakim örf ve adet hukukuna göre, bu da yoksa kendisi kanunkoyucu olsaydı nasıl bir kural koyacak idiyse ona göre karar verir.

Hakim, karar verirken bilimsel görüşlerden ve yargı kararlarından yararlanır."

Bu yöntem Aristo'da hakkaniyete ulaşma yolu olarak önceden köklerini buluyor.

Kaufmann'a göre yöntem seçiminde yani öncelikleri saptama kurallarının seçiminde artık değer yargıları sözkonusudur. Burada elbette, "Reflektion", "Argumentation" ve "Diskussion" asıl araçlardır. Hukuksal yorumda, yani hukuk normlarının içeriğinin ve kapsama alanının saptanmasında kullanılan araçlar şöyledir:

Burada da ikiye ayrılmış bir bakış açısı sözkonusudur. İlki araçlara göre bir ayrımı öngörmektedir. Diğeri ise sonuca göre bir değerlendirmeyi amaçlamaktadır. İlkinde bir yandan gramatik ya da filolojik yorum söz konusudur. Burada Radbruch'a göre önceden düşünülmüş olan üzerine düşünmektir bu. Önceden kavranmış olanın kavranmasıdır. Dilsel kullanım bağlamıdır. Olası anlamdır. Bir normun çekirdek ve çevre alanıdır. Wittgenstein'a göre bir sözcüğün anlamı onun dildeki kullanıma tarzıdır.

Araçlarına göre yapılan yorumda ayrıca lojik-sistematik bir yorum yöntemini de zikretmek gerekmektedir. Yine Radbruch'un ifadesiyle bu doğru düşünmek, düşünmeyi sürdürmek ve önceden düşünülmüş olanı sonuna kadar

düşünmektir. Bu düşünmek'te de formal-lojik ve teleolojik yorumlarla karşılaşırız. İlkinde "kavramlar içtihadı" dediğimiz yöntem sözkonusudur. Burada kavramlardan hukuksal sonuçlar çıkarılır. İkincisinde bir hukuk normunun amacı, anlamı, *ratio legis*'i ya da birçok normun veya hukuk düzeninin bütünüyle *ratio iuris*'i sorgulanır. Buna da "menfaatler içtihadı" demektediriz. Bunları saptayabilmek için de ya subjektif, tarihsel bir yorum, yani yasakoyucunun iradesinin ne olduğunu araştırırız, ya da yasanın anlamının, hikmetinin ne olduğunu bilmeye çalışırız. Yasakoyucunun iradesini araştırmanın yöntem olarak seçilmesiyle hukuk güvenliği değeri korunmuş olurken, hukukun da kemikleşmesine yol açılmış olur. Güçler ayrılığı ilkesine katı bir bağlılıktır bu. Yasaya anlam vermek yönteminde ise bir canlılık ve hukukun tarihsel gelişiminin tanınması vardır. Ancak 'yargıç keyfiliği' tehlikesi de bulunmaktadır.

Özetle Savigny'ye göre yasaya içkin olan düşüncenin kurgulanmasında dört öge sözkonusudur: 1. Gramatik öge, 2. Mantık ögesi, 3. Tarihsel öge ve 4. Sistematik öge.

Sonuca göre yapılan ayırmada ise, hukuk normunun uygulama alanını genişletici veya daraltıcı yorumlar yapmaktayız.

III

Jurisprudentia'nın bu içerik, biçim ve yöntemiyle bir bilim olup olmadığı, ancak benimsediğimiz bilim tanımı ve tasnifi ile bilebileceğiz.

Hukukun hep üç boyutundan söz edilir. Bu üç boyut aslında birçok kavram için de geçerlidir. Bunlar, olgu, norm ve değer boyutlarıdır. *Jurisprudentia*, hukuka norm boyutunda ilgi du-

yan bir bilimsel etkinlik alanıdır. Hukuk daha çok bu boyutu ile toplumsal realiteye müdahil olur. Hukukçular bunlardır. İlmi ve kazai dediğimiz bir içtihat alanında bunlar doğru ya da adil hukukun bilgisini ortaya koyduklarını düşünmektedirler.

Hukuk ayrıca değerlerle ve değer yargılarıyla temellendirildiği için felsefenin etik dediğimiz alanı ile de iç içe bulunmaktadır. Kant'ın hukuk etiği dediği alanda felsefenin bilimsel olmak iddiası yok ise, hukuka bu boyutunda bir bilimsellik tartışması getirmeye de gerek yoktur.

Jurisprudentia ile "Hukuk ve Bilimi" başlığını kasedederken, "Hukuk ve Bilimleri" başlığı ile de hukuku bir olgu olarak formel araştırma objesi yapan bilimleri, hukuka bilimsel bir boyut getirecek olan disiplinler olarak görmeyi kastedmekteyim. *Jurisprudentia* bu katkı ile bir katmanlı ve katışık bilim olma niteliği kazanabilir. Yani hukukçular ancak bu yol ile bilimciler olmak özelliğini taşıyabilir.

Bu bilimler, hukukun gerçekliğini kendi ilgileri açısından araştırma konusu yapmaktadır. Hukuk sosyolojisi bunların başında gelmektedir. Hukuk antropolojisi, hukuk etnolojisi, hukuk psikolojisi, hukuk tarihi gibi bilimler yanında her türlü interdisipliner empirik araştırma etkinlikleri de bilimsellik özelliğini taşıyabilecektir.

Ama bilim için, bilimcilerin yaptığı şeydir diyerek, "tartışılmaz bilimci"lerin, hukukçuları bilimci olarak görebilmelerinin buna uygun koşullarının tesbitini onlara bıraktığımızda, kendi yöntemlerine tabi olmayan etkinliklerin bilim olamayacağı kararını vereceklerini önceden bilebiliriz. Öte yandan, aynı bakışla hangi etkinliğin bilim olduğu-

nun tayini bürokrasiye ve siyasete kaydırılmış olacaktır. Böylelikle bilimsellik ölçütü en sonunda siyasi ve mali kaygılara dayanacaktır. Burada hiçbir bilim "bilimselliğinde" tartışılmaz olamayacaktır.

Bilim sosyolojisi bağlamında bilimselliğin paye ve zırh olarak bilimcilere önemli bir menfaat sağladığını gözlemleyebiliriz. Buradan hareketle de Onbirinci Yüzyıl Bologne'sundan beri hukuk fakültelerinde *jurisprudentia* ile iştigal eden hukukçuların bugün artık bilim yapmadıklarını söylemek, onların normatif, analitik bir bilim yaptıklarını söylemekten daha zordur. Ama gerçekte onların yaptığı şey, yukarıda Kaufmann şemasında sunduğum etkinlikten başka bir şey değildir. Bu süreçte ürettikleri şey ise, burada ve şimdi adil ya da doğru hukuk diyebileceğimiz davranış modellerinin, rollerin ve ilişkilerin bilgisidir.

Hukukçulara aslında bilimci olmaktan daha fazla itibar kazandıran şey ise, bu yolla iktidarın kurgulanması ve meşrulaştırılmasıdır. Paye ve zırh olarak bilimci olmak özelliğine ihtiyaç duyan hukukçu bu ilişkide, azınlık görüşünü temsil eden hukukçudur. Bilimsellik birçok mahkeme kararında ve sosyal, siyasal yaşamda ciddi bir meşruluk nedeni olarak algılanmaktadır. Bilimsel çalışmalara ilk taşlar bilimsellik sınırlarını aşmak ya da bilimsel olmamakla suçlanarak atılmaktadır.

Topluma bu denli mal olmuş bir bilgi alanının çalışma tarzının bilimsel olup olmadığını kabaca, bilimin sözlüklere geçmiş genel tanımına ve tarzına göre belirlemeye karşı olmamak gerekir:

Rehfus'un editörlüğünde yayımlanmış "Felsefe Sözlüğü"nde bilim için

kısaca söylenenler şöyledir⁽⁸⁾: Araştırma sürecinde kazanılan, önermeler ve tümcelerde formüle edilmiş bilgilerin bütünü... Bilimsel araştırmanın motivasyonu; bilgiye karşı ilksel, nesnel tutku ve hakikatin aranmasıdır. Bilimsel araştırmanın hedefi, kuramlarla kavranmış yasalar yardımıyla açıklamalar yapmaktır. Gözlem, ölçüm, deney, yorum, açıklama gibi tüm farklı yöntemsel çalışma tarzları ortak bazı özellikler taşımaktadır: Bilimsel araştırma intersubjektif olarak kavranabilir olmalıdır. Bunlar temellendirme bağlamlarında ifade edilmek durumunda olup, doğruluk ya da hakikat ölçütüne göre ölçülmektedir. Bu çerçevede genel olarak, Angloamerikan alandan gelen bir bilim tasnifi kabul görmektedir: natural sciences (doğa bilimleri), social sciences (toplum bilimleri) ve humanities (tinsel bilimler). Filozof Diemer tarafından önerilen üçlü tasnif de buna benzemektedir: Physikorientierte metrische Wissenschaften (fizik yönlü ölçümlü bilimler), Verhaltenswissenschaften (davranış bilimleri) ve Kultur oder Sinngelddewissenschaften (Kültür bilimleri ya da anlam kurgulu bilimler).

Endruweit ve Trommsdorff'un editörlüğünde yayımlanmış olan "Sosyoloji Sözlüğü"nde bilim bu kez şöyle ele alınmaktadır⁽⁹⁾: Kurumsallaşmış, çok aşamalı, mantıksal bağımlı, nesnelleştirilebilir yöntemlerle bilgi toplayan bir önermeler sistemidir (Chalmers). Bilginin dört türünden söz edilebilir: İş ve ifa bilgisi (Leistungs-, Arbeitswissen), egemenlik bilgisi (Herrschaftswissen), eğitim bilgisi (Bildungswissen), sağlık

ve kurtuluş bilgisi (Heil- und Erlösungswissen) (Scheler). Bilim bugün kendi başına bir altsistem oluşturmaktadır (Luhmann). Bilimsel kurumlar araştırmaların yapıldığı, sonuçlarının yayımlandığı, bilginin toplu olarak aktarıldığı, korunduğu süreklilik taşıyan sosyal kuruluşlardır (Douglas). Bilimsel önermeler için şu koşullar gereklidir (Eco): Konuyu, üçüncü kişilerin kavrayabileceği ölçüde bir kesinlikle belirlemek (Intersubjektivitaet); henüz bilinmeyen bildirimlerde bulunmak (Novitaet); savların kıtgısal olarak doğrulanması (Pragmatizitaet) ve yöntemsel olarak yeniden sınanabilir olmak (Nachvollziehbarkeit).

Bilimsel bir kuramın tanınabilmesi için şu ölçütlere uygunluk göstermesi gerekir: (ex ante) öndeyi ya da öngörü yeteneği, bilginin dizgeleştirilmesi ve görgül olarak içeriğinin belirginleştirilmesi (Sneed). Değerden bağımsızlığı postülası ise farklı biçimlerde tartışılmaktadır (M. Weber).

"Historisches Wörterbuch der Philosophie", "New Philosophy of Science und andere neue Entwicklungen" (Bilimin yeni felsefesi ve diğer yeni gelişmeler) başlığı altında şu saptamayı yapıyor⁽¹⁰⁾: 1960 yıllarından başlayarak, eleştirel rasyonalizmin yanında (daha bu yıllarda eskimiş olan) mantıksal empirizmin çöküşü ile 'New Philosophy of Science' bilimin yeniden belirlenimi bakımından önem kazanıyor. Bu anılan bakış açılarından bu görüş, şu özellikleriyle ayrılmaktadır: Bilimi orantılı ve dizgesel olarak toparlanmış sonuçların mantıksal çözümlenmesi ile, yani birörnek yöntemsel standartlar ile belirle-

(8) Wulf D. Rehfus (Haz.), Handwörterbuch Philosophie, Göttingen 2003, "Wissenschaft" maddesi.

(9) Günter Endruweit / Gisela Trommsdorff (Hazırlayanlar), Wörterbuch der Soziologie, 2. baskı, Stuttgart 2002, "Wissenschaft" maddesi

(10) 12. cilt, Darmstadt 2004, "Wissenschaft" maddesi

mek yerine, onu tarihsel bir süreç olarak görmektedir. Bu süreç yalnızca bilime içkin gelişim belirleyiciler ile değil, aksine baskın gelen toplumsal ve kültürel etkilerle ve her şeyden önce ne mantıksal, ne de yöntemsel olarak saptanması imkansız kuramsal yönelişlerle (düşünce biçimi, ana düşünceler, doğa düzeninin idealleri, paradigmlar vs.) düzenlenmektedir. Bu nedenle, bilime tekbiçimli hedef belirlemeler, aynı anlamda yöntem tekçilikleri, 'data'ların ya da duyu algılarının empiristik aşırı vurgulanması da reddedilmektedir.

20. Yüzyılın felsefesi ve Bilim Kuramı; bilimin önerme ve sistem karakteri (sonuç olarak bilim), bilimin pragmatik belirlenimi (eylem olarak bilim), metodolojik kuralsallık (kural izleme olarak bilim), tarihsel koşulluluğu ve değişebilirliği (süreç olarak bilim) yanında,

bir toplumsal kurum olarak onun düzenini ve etkisini de dikkate aldığına, değer yönelimli oluşu ve bir bilim etiği yeni tartışmalarda bir eksiklik olarak ileri sürülmektedir.

Buradan, özellikle bu son söylenenlerden "Hukuk ve Bilimi" yerine bir "Bilim ve Hukuku"na gelmiş bulunuyoruz. Bize, bir "bilim hukuku" nun bilimciler ve azınlık görüşünü savunan hukuk bilimcilerine, katıldıkları bilgi üretme sürecinde kaygısız, özgür ve sorumluluk içerisinde çalışabilmelerini mümkün kılacak koşulları bir haklar sistemi olarak kurgulamasını dilemek kalıyor.

Bilim hukukçularının bu etkinliğinin 'bilim' olup olmadığını sorgulamak artık zorunlu görünmüyor.